

Moduł VIII: Dostosowanie wymagań edukacyjnych dla dziecka z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego w przedszkolu (dzieci z niepełnosprawnością intelektualną)

Wydział Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych

Upośledzenie umysłowe – niepełnosprawność intelektualna

Coraz częściej ***upośledzenie umysłowe*** zastępowane jest przez określenie ***niepełnosprawność intelektualna***, chociaż nadal w wielu przypadkach obie nazwy traktowane są jako synonimy.

Głównym argumentem za wprowadzeniem i propagowaniem w różnorodnych środowiskach nowej nazwy jest jej mniej stygmatyzujący charakter.

Termin „*upośledzenie umysłowe*” używany jest wciąż we wszystkich ważnych dokumentach dotyczących tej kategorii niepełnosprawności, takich jak: klasyfikacje, kryteria diagnostyczne, rozporządzenia prawne i deklaracje, co sprzyja jego utrwaleniu w języku fachowym, a także potocznym (Przewodnik, 2008).

Definicja upośledzenia umysłowego

Niedorozwój umysłowy (upośledzenie umysłowe) charakteryzuje się istotnie niższym niż przeciętne funkcjonowaniem intelektualnym z jednocześnie współwystępującym ograniczeniem w zakresie dwóch lub więcej spośród następujących umiejętności przystosowawczych: porozumiewania się, samoobsługi, trybu życia domowego, uspołecznienia, korzystania z dóbr społeczno-kulturalnych, samodzielności, troski o zdrowie i bezpieczeństwo, umiejętności szkolnych, organizowania czasu wolnego i pracy. Niedorozwój umysłowy ujawnia się przed 18. rokiem życia (R. Luckasson, i in., 1992, s. 1; W: J. Kostrzewski, 2006, s. 16). Jak podaje J. Kostrzewski (2006, s. 21), R. Luckasson i współpracownicy określili trzy etapy diagnozy upośledzenia umysłowego:

- etap I polega na diagnozie niedorozwoju umysłowego,
- etap II to klasyfikacja i opis,
- etap III obejmuje określenie profili i intensywności potrzebnego wsparcia.

ICD-10 definiuje upośledzenie umysłowe jako *”istotne obniżenie ogólnego poziomu funkcjonowania intelektualnego, oraz trudności w zachowaniu przystosowawczym, występujące przed 18 r. ż.”*

Zgodnie z DSM-IV upośledzenie umysłowe to *”istotnie niższy poziom funkcjonowania intelektualnego (IQ 70 i poniżej), który występuje przy znacznych ograniczeniach w zachowaniu przystosowawczym, przynajmniej w dwóch następujących obszarach: porozumiewanie się, troska o siebie, tryb życia domowego, sprawności społeczno-interpersonalne, korzystanie ze środków zabezpieczenia społecznego, kierowanie sobą, troska o zdrowie i bezpieczeństwo, zdolności, sposób organizowania wolnego czasu i pracy. Początek tego stanu musi wystąpić przed 18 r. ż”*

Klasyfikacja

Zgodnie z obowiązującą klasyfikacją wyróżnia się 4 stopnie upośledzenia umysłowego:

- lekki,
- umiarkowany,
- znaczny,
- głęboki.

Dziecko z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim

uzyskuje orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego na mocy decyzji Zespołu orzekającego, działającego w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej. W orzeczeniu Zespół przedstawia diagnozę, zalecenia i uzasadnienie. W diagnozie zawarte są informacje o możliwościach i potencjale rozwojowym dziecka. W przypadku dziecka z upośledzeniem umysłowym określone są:

- poziom rozwoju intelektualnego,
- poziom rozwoju poszczególnych funkcji poznawczych,
- cechy funkcjonowania społecznego dziecka.

Zazwyczaj rozpoznanie obejmuje także elementy diagnozy edukacyjnej związanej z umiejętnością czytania i liczenia. W razie potrzeby dołączona jest diagnoza logopedyczna.

Potencjał rozwojowy dziecka z upośledzeniem w stopniu lekkim

Dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim mają **zróżnicowany potencjał rozwojowy**. Jest to zaburzenie o charakterze globalnym (wszystkie funkcje i procesy psychiczne odbiegają od normy), dlatego ich trudności w uczeniu się wynikają z zaburzeń:

- spostrzegania,
- uwagi,
- pamięci,
- myślenia,
- mowy,
- sprawności motorycznych,
- procesów emocjonalnych, motywacyjnych i adaptacji społecznej.

Rodzaje zaburzeń

Spostrzeganie dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim jest niedokładne, wybiórcze, węższe zakresowo, występują zaburzenia analizy i syntezy spostrzeżeń. Najtrafniej poziom poznania zmysłowego u tych dzieci można określić cytując słowa H. Borzyszkowskiej (1997): *dziecko upośledzone umysłowo mało widzi – kiedy patrzy i mało słyszy – kiedy słucha*.

Uwaga – dzieci te mają obniżoną zdolność koncentracji uwagi. Ich uwaga jest krótkotrwała, mało podzielna i łatwo ulega zakłóceniu (nadmiernie odwracalna). Bardzo trudno jest skoncentrować ich uwagę zwłaszcza, gdy podejmują rozwiązanie zadań sprawiających trudności. Wzmacnianie uwagi tych uczniów jest procesem ciągłym i nie można go pomijać w trakcie realizacji działań edukacyjno-terapeutycznych.

Pamięć – dzieci upośledzone umysłowo w stopniu lekkim mają dobrą pamięć mechaniczną. Natomiast pamięć logiczna jest u nich w dużym stopniu zaburzona, co przejawia się w obserwowanych faktach:

- odtwarzanie zapamiętanych informacji odbywa się według zapamiętanej kolejności;
- często po prostu nie rozumieją tego, czego wyuczyły się na pamięć kiedy wymaga to wybiórczego stosowania zapamiętanych wiadomości;
- potrzebują również większej liczby powtórzeń, aby utrwalić zapamiętane informacje.

cd. Rodzajów zaburzeń

Mowa- rozwój mowy u dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim często bywa opóźniony, jednakże z uwagi na stosunkowo dobrą pamięć mechaniczną są w stanie (przy dobrej stymulacji środowiskowej) opanować znaczny zasób słownictwa, chociaż:

- mają trudności w rozumieniu znaczenia wypowiedzi oraz w samodzielnym tworzeniu
- dłuższych wypowiedzi (twórcze stosowanie mowy);
- częściej też w porównaniu z dziećmi w normie intelektualnej występują u nich wady wymowy;
- z uwagi na częste zaniedbanie środowiskowe można zaobserwować też używanie wulgaryzmów i wyrażeń slangowych.

Mają stosunkowo dobrze rozwiniętą mowę odtwórczą, ale słabiej funkcjonuje u nich twórczy wymiar mowy.

Myślenie - dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim mają zaburzone myślenie abstrakcyjne, słowno-pojęciowe. Ich myślenie rozwojowe zatrzymuje się na poziomie myślenia konkretno-obrazowego, co przejawia się w trudnościach z abstrahowaniem, uogólnianiem, tworzeniem pojęć, wnioskowaniem czy przewidywaniem (myśleniem przyczynowo-skutkowym). Zaburzenie wyższych form myślenia w znacznym stopniu utrudnia zdobywanie wiedzy i powoduje, że pewien jej zasób jest niedostępny osobom z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim.

Najczęściej występujące zaburzenia u dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, które mają znaczenie dla osiągnięcia dojrzałości szkolnej, to:

- zaburzenie orientacji przestrzennej i niski poziom sprawności grafomotorycznej,
- słaba koncentracja uwagi i wolniejsze tempo pracy,
- liczne i nasilone wady wymowy,
- zaburzenia analizy i syntezy (wzrokowej, słuchowej, wzrokowo-słuchowej),
- trudności w rozpoznawaniu liter oraz w czytaniu,
- istotnie zaburzony poziom rozumienia wszelkich reguł, zasad, definicji,
- utrudnione tworzenie pojęcia liczby,
- ograniczenia procesów pamięciowych,
- trudności w orientowaniu się w stosunkach czasowych i posługiwaniu się nimi,
- słaby poziom stosowania umiejętności w praktyce,
- mała samodzielność w wykonywaniu zadań,
- często występująca nadpobudliwość psychoruchowa lub zahamowanie,
- brak krytycyzmu i trudności w antycypacji zachowań,
- impulsywność i podatność na negatywne wpływy otoczenia,
- niski poziom motywacji,
- mała wrażliwość na potrzeby innych,
- częste przejawy agresji.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego

Zgodnie z podstawą programową wychowania przedszkolnego w przypadku dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim funkcje przedszkola dotyczą: opieki, edukacji, wychowania, a w przedszkolu specjalnym także rehabilitacji i profilaktyki.*

Główne zadania przedszkola, do którego uczęszczają dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, można sformułować następująco:

- wdrażanie do opanowania czynności samoobsługowych, ładu, porządku, dbałości o higienę i kulturę osobistą,
- doskonalenie rozwoju mowy,
- rozwijanie sprawności intelektualnych,
- kształtowanie umiejętności społecznych,
- wdrażanie do realizacji zadań życiowych, współdziałania w grupie rówieśniczej i z osobami dorosłymi,
- wdrażanie do przestrzegania zasad bezpieczeństwa,
- wychowywanie przez sztukę (formy plastyczne, muzykę, śpiew, pląsy, taniec),
- budzenie zainteresowań konstrukcyjnych,
- dążenie do wspomagania rozwoju intelektualnego (dzięki edukacji matematycznej),
- rozwijanie gotowości do czytania i pisanie.

Dziecko z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim realizuje tę samą podstawę programową, która przewidywana jest dla dzieci zdrowych z uwzględnieniem zasady indywidualizacji.

* Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. 2014 poz.803)

Realizacja zadań wychowania przedszkolnego

W celu realizacji zadań wychowania przedszkolnego, konieczne jest:

- zapewnienie dzieciom poczucia bezpieczeństwa;
- stwarzanie dzieciom okazji do odczuwania satysfakcji i sukcesu z wykonanego zadania;
- rozpoczynanie realizacji każdego tematu zajęć od zagadnień najbliższych uczniowi, znanych z codziennego życia;
- kształtowanie pojęć przez zapewnienie możliwości poznawania różnych obiektów w ich naturalnym środowisku;
- prowadzenie zajęć w formie zabawy;
- doskonalenie: spostrzegania, pamięci, mowy, orientacji przestrzennej, koordynacji wzrokowo-ruchowej, lateralizacji, grafomotoryki;
- zapewnienie właściwej liczebności dzieci w grupie i ewentualnego wsparcia wolontariuszy, asystentów nauczyciela;
- podziału sali przedszkolnej na dwie części: edukacyjną i relaksacyjną;
- wielokrotne wracanie do określonej tematyki i umieszczenie w widocznym miejscu sali zasad, które dzieci powinny przestrzegać (np. w formie obrazków sytuacyjnych, bądź symbolicznych lub napisów);
- dbanie o celowy dobór dzieci do prac zespołowych, grupowych (jako przeciwdziałanie stygmatyzowaniu, etykietowaniu dzieci);
- przeciwdziałanie wykluczeniu dziecka przez rówieśników (zabawy integrujące, wyznaczanie do wspólnych zadań);
- przekonanie rodziców o konieczności przestrzegania ustalonych norm, zasad postępowania również w domu ucznia;
- docenianie prac dzieci na podstawie wysiłku włożonego w ich wykonanie;
- wprowadzenie systemu oceny zachowania dziecka w różnej formie;
- zapewnienie stałości norm, zasad, ułożenia przedmiotów w określonych miejscach,
- wykonywania określonych czynności (np. samoobsługowych), stałego porządku dnia, a w razie planowanych zmian – wcześniejszego uprzedzania dzieci o tym;
- wdrażanie do opanowania podstawowych informacji niezbędnych w życiu codziennym.

Wymagania dydaktyczno-wychowawcze wobec dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim

Określając wymagania dydaktyczno-wychowawcze wobec dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, należy pamiętać o konieczności zapewnienia im poczucia bezpieczeństwa. Jego kształtowaniu sprzyja stałość i jasność reguł obowiązujących w przedszkolu i grupie. Dlatego też warto, aby dzieci miały poczucie, że zasady zostały wspólnie ustalone i zaakceptowane. Dzięki temu nauczycielowi będzie łatwiej unikać błędów związanych z określaniem adekwatnych wymagań, aby nie były zbyt niskie ani nadmierne.

Zasady pracy z dzieckiem z upośledzeniem umysłowym dotyczą zasad pedagogiki ogólnej. Nadany jest im jednak inny wymiar i kontekst. Typologia, która łączy nauczanie, wychowanie i interwencyjne oddziaływanie pedagogiki specjalnej, wyróżnia następujące zasady:

- dokładnego poznania dziecka;
- indywidualizacji w zakresie stosowanych metod, środków i organizacji pracy w stosunku do charakteru zaburzeń;
- systematyczności oddziaływań na odchylenia;
- trwałości wyników oddziaływań;
- elastyczności działań – uwzględniając zmiany w środowisku i zmiany odchylenia;
- współpracy i współdziałania rodziny i środowiska ze specjalistą pracującym z dzieckiem (K. Kirejczyk, 1981)

Diagnoza funkcjonalna

Diagnoza przeprowadzana w poradniach psychologiczno-pedagogicznych ma na celu rozpoznanie niepełnosprawności, określenie stopnia upośledzenia umysłowego i wydanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Rozpoznanie upośledzenia umysłowego nie wyklucza występowania innych rodzajów zaburzeń. Niepełnosprawność intelektualna w stopniu lekkim na etapie przedszkolnym może nie być rozpoznana. Zdarza się, że diagnoza jest prowadzona dopiero w momencie rozpoczęcia nauki szkolnej. Może zdarzyć się, że do przedszkola uczęszcza dziecko, które nie posiada orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, natomiast jego zachowanie i funkcjonowanie poznawcze mogą wskazywać na niepełnosprawność intelektualną.

Diagnoza funkcjonalna /wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania dziecka/ jest złożonym procesem rozpoznania, którego celem jest ocena poziomu *wiedzy i umiejętności, potrzeb, zakresu możliwości i ograniczeń*. Powinna być prowadzona w sytuacjach naturalnych z uwzględnieniem emocji i zainteresowań dziecka.

Wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania powinna być opracowana przez *Zespół nauczycieli i specjalistów* prowadzących zajęcia z danym dzieckiem. Ważny jest udział rodziców w gromadzeniu danych o dziecku.

Diagnoza funkcjonalna akcentuje to, co dziecko jest w stanie wykonać samodzielnie, to, co już opanowało oraz to, co podejmie ze wsparciem drugiej osoby. Diagnoza funkcjonalna ma wskazać możliwości rozwojowe, które są podstawą opracowywania, realizacji oraz badania efektywności programów edukacyjno-terapeutycznych.

Informacje o dziecku do diagnozy funkcjonalnej

Jednym z pierwszych etapów oceny poziomu funkcjonowania ucznia jest zebranie informacji, najczęściej przez wychowawcę grupy, uzyskanych ze wszystkich dostępnych źródeł, tj.:

- 1) **obserwacji dziecka** mającej na celu pozyskanie informacji dotyczących: zachowania dziecka, jego relacji rówieśniczych i z osobami dorosłymi, przygotowania do zajęć, umiejętności i wiadomości, problemów osobistych etc.);
- 2) **informacji od rodziców**, prawnych opiekunów lub rodzeństwa ucznia nt. stanu zdrowia dziecka, ewentualnie problemów wychowawczych i edukacyjnych, zagrożenia niedostosowaniem społecznym, statusu rodzinnego, społecznego, materialnego, konieczności zapewnienia wsparcia finansowego, rzeczowego;
- 3) **informacji od innych specjalistów** pracujących z dzieckiem w zakresie kierunków oddziaływań, rodzajów problemów dziecka; rodzajów zaburzeń, działań, form pomocy udzielonych w danym roku;
- 4) **dokumentacji przedszkolnej** (np. orzeczenia poradni psychologiczno - pedagogicznej, badań specjalistycznych wykonanych np. podczas pobytu w szpitalu, przychodni zdrowia, arkuszy ocen) (B. Boenish, 2009).

Indywidualizacja nauczania

Kluczowa w procesie edukacji przedszkolnej dziecka z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim jest **zasada indywidualizacji**. W sposób oczywisty wymusza dostosowanie poczynań pedagogicznych do możliwości oraz potrzeb dziecka. Zasada indywidualizacji powinna dotyczyć dwóch poziomów. Pierwszy z nich skupia się na mocnych stronach dziecka i jest wyznacznikiem indywidualnego podejścia do zainteresowań, motywacji, aspiracji czy innych artystycznych zdolności. Drugi zaś dotyczy korygowania sprawności zaburzonych. Właśnie ten rodzaj indywidualizacji jest charakterystyczny w pracy z dzieckiem z upośledzeniem umysłowym.

Jednak dziecko, wobec którego stosowana jest zasada indywidualizacji w nadmiarze, jako pewien nawyk dydaktyczny, nie ma możliwości współdziałania w grupie, budowania adekwatnej samooceny, korygowania swoich możliwości, a nawet budowania szacunku do siebie i innych, i warto, aby nauczyciel edukacji przedszkolnej o tym pamiętał.

IPET

Podstawą do opracowania IPET są informacje zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego oraz wynik wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, zwanej inaczej diagnozą dla rozwoju, diagnozą funkcjonalną czy diagnozą dla jakości życia .

(por. I. Obuchowska, 2002; B. Marcinkowska, 2004, 2009)

IPET dla dziecka z niepełnosprawnością intelektualną

Realizując IPET DLA DZIECKA Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ nauczyciel powinien kierować się ważnymi założeniami postępowania pedagogicznego, co najmniej w zakresie:

- kształtowania motywacji do poznawania i realizacji nowych zadań;
- zwiększania możliwości dziecka w poznawaniu samego siebie i otoczenia;
- stwarzania kreatywnych warunków uczenia się;
- kształtowania samodzielności dziecka;
- utrwalania osiągnięć.

Każdy IPET powinien podlegać ewaluacji. Ułatwi to weryfikację treści, zasad, metod i form pracy na poszczególnych zajęciach. W związku z tym nauczyciel powinien prezentować postawę gotowości do weryfikacji i ewentualnej zmiany w zakresie postępowania, wymagań, metod, form i środków dydaktycznych stosowanych w trakcie zajęć.

Środki dydaktyczne w pracy z dzieckiem z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim

Przygotowanie dzieci do życia we współczesnym świecie wymaga określonych zmian w edukacji. Muszą być one dostosowane do zmieniających się warunków i rozwoju cywilizacji. **Technologie informacyjne** stanowią integralną część tego procesu. Praca z komputerem pozwala dziecku na samodzielność w zakresie działania i decydowania, na kreatywność i szeroko rozumianą sprawczość. W edukacji uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu w stopniu lekkim wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych ma wielorakie znaczenie. Nauczyciel, dobierając środki dydaktyczne dla dzieci z upośledzeniem umysłowym, powinien kierować się:

- celami, jakie chce osiągnąć;
- możliwościami dzieci;
- zainteresowaniami uczniów;
- zapleczem organizacyjno-ekonomicznym placówki;
- własnymi umiejętnościami.

W związku z tym należy uznać, że środkiem dydaktycznym będzie wszystko to, co przybliży dziecku otaczający świat, ułatwi poznanie i zrozumienie, a także określenie i odnalezienie swojego miejsca w społeczeństwie i otaczającej rzeczywistości.

Dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym

U osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym występuje **opóźniony rozwój mowy**, u dzieci stwierdza się zwolnione tempo pojawiania się poszczególnych okresów rozwoju mowy. Mowa ograniczona jest do małej liczby słów lub prostych zdań, które spełniają funkcje komunikacyjne. Dzieci te komunikują się prostymi zdaniami, równoważnikami zdań, pojedynczymi wyrazami, bądź pozawerbalnie (gesty, mimika z jednoczesną wokalizacją). Mają trudności nie tylko w przekazie słownym, ale i w odbiorze informacji, dlatego w kontakcie interpersonalnym z osobą upośledzeniem umysłowym należy unikać wypowiedzi zbyt złożonych, zawierających pojęcia abstrakcyjne, nagromadzenie form wyrażających stosunki przestrzenne i czasowe.

Grupę tę charakteryzuje **zaburzona pamięć świeża i trwała**. Dzieci mają trudności w dłuższym skoncentrowaniu się na określonym przedmiocie czy czynności, zapamiętywaniu, przechowywaniu, rozpoznawaniu i odtwarzaniu informacji, często występują zmyślenia. Ich postępy w uczeniu się są ograniczone, ale pewna grupa dzieci jest w stanie opanować podstawowe umiejętności potrzebne do czytania, pisanie, liczenia. Liczenie oparte jest najczęściej na przeliczaniu elementów. Uczniowie mają trudności przy operowaniu pieniędzmi.

Myślenie dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym ma charakter konkretno - obrazowy, nieoperacyjny. Dostrzegają oni podobieństwa i różnice między przedmiotami i rysunkami, potrafią poprawnie zdefiniować proste pojęcia.

Poziom umiejętności społecznych jest wyższy niż kompetencje intelektualne i uzależniony od jakości uczenia się i wychowania w rodzinie i w placówkach. W relacjach interpersonalnych ujawniają sympatię i przywiązanie, oraz potrzebę kontaktów społecznych. Zakres przeżyć emocjonalnych jest porównywalny z bogactwem doznań dzieci w normie intelektualnej. Mają świadomość upływu czasu. Rozumieją pojęcia „przeszłość”, „przyszłość” i interesują się swoimi perspektywami choć dotyczą one wyłącznie niedalekiej przyszłości. Mają jednak trudności w funkcjonowaniu w sytuacjach problemowych, wymagających m.in. umiejętności poszukiwania informacji o problemie i możliwościach działania. Kompetencje społeczne są w dużej mierze uwarunkowane jakością oddziaływań wychowawczych. (por. m.in. K. Kirejczyk 1981, Pilecki, Pilecka 1996, J. Wyczęsany, 2004).

Dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu znacznym

W grupie tej stwierdza się, częściej niż wśród dzieci z umiarkowanym stopniem upośledzenia umysłowego, zaburzenia w zakresie receptorów (np. wzroku, słuchu) oraz uszkodzenie kory mózgowej, częściej współwystępują padaczka, wady neurologiczne i fizyczne. **Upośledzenie analizatorów powoduje, że osoba niedokładnie odzwierciedla otaczającą je rzeczywistość.** W przypadku percepcji zwraca się uwagę na zaburzenia w zakresie funkcjonowania zmysłów oraz pola odbioru wrażeń. W bezpośrednich kontaktach zwracają uwagę układ ciała, sposób patrzenia, odroczone reakcje, czy też czasami **nieadekwatne reakcje na bodźce, przejawiające się nadwrażliwością lub niedowrażliwością.** Proces spostrzegania tych osób przebiega wolno i niedokładnie.

Dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu znacznym rozumieją mowę i proste polecenia.

W komunikacji werbalnej występują zaburzenia mowy, które często w znacznym stopniu zniekształcają wypowiedź, przez co staje się ona niezrozumiała dla otoczenia i jest nierzadko przyczyną niechęci do komunikowania się, manifestowanej wycofywaniem się, itp. (E. Minczakiewicz, 1989).

Dzieci te wytwarzają często „specyficzny kod językowy” zrozumiały tylko dla najbliższego otoczenia, zwłaszcza wtedy, gdy ich potrzeby bez najmniejszego wysiłku są przez innych spełniane i mowa werbalna wydaje się im niepotrzebna.

Osoby dorosłe z upośledzeniem umysłowym w stopniu znacznym cechuje mechaniczna pamięć, uwaga mimowolna o małej trwałości.

Grupę tę charakteryzuje myślenie konkretno-obrazowe, przedoperacyjny. Rozpoznają kształty geometryczne, umieją przerysować koło, trójkąt, kwadrat, drzewo, stół, dom, postać człowieka. Dostrzegają podobieństwa i różnice między przedmiotami i rysunkami, ale nie potrafią ująć podobieństw i różnic między pojęciami. Wymagają wsparcia w procesie radzenia sobie w trudnej dla nich sytuacji. (K. Kirejczyk, 1981; M. Kościelska, 1984; J. Wyczęsany, 2004).

Narzędzia diagnostyczne do obserwacji dziecka

Podstawową metodą poznania wykorzystywaną w wielospecjalistycznej ocenie poziomu funkcjonowania dziecka z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym jest **obserwacja** przeprowadzana w sytuacjach naturalnych (w szkole, w domu, w naturalnych sytuacjach życiowych). Wyniki odnotowywane są w arkuszach obserwacji, stanowią podstawę do analizy funkcjonowania dziecka. W procesie rozpoznania wykorzystuje się także wywiad, analizę dokumentów i analizę wytworów ucznia (zeszyty, rysunki, inne prace plastyczne itp.), a niekiedy także proste zadania diagnostyczne.

Opracowanie narzędzi, które będą rejestrowały wyniki lub wynik procesu rozpoznania (np. arkuszy obserwacji) jest istotne nie tylko ze względu na wstępną ocenę poziomu funkcjonowania dziecka, ale także dla oceny przebiegu procesu uczenia się (efektów). Najczęściej stosowaną formą rejestrowania wyniku procesu rozpoznania są **arkusze obserwacyjne**.

Sposoby ich konstruowania mogą być różnorodne, a uzależnione są przede wszystkim od:

- przeznaczenia, wiedzy psychologiczno-pedagogicznej autorów, przyjętych koncepcji teoretycznych, a także dotychczasowych doświadczeń i wieku ucznia. Konstruowanie pełnej dokumentacji rejestrującej wyniki rozpoznania jest zadaniem Zespołów nauczycielskich (B. Marcinkowska, 2005).
- Często wykorzystywanym przez Zespoły specjalistów narzędziem do oceny funkcjonowania społecznego jest **Inwentarz do oceny postępu w rozwoju społecznym H.C. Gunzburga**, który ocenia: obsługiwanie siebie, komunikowanie się, uspołecznienie, zajęcia.

Dostosowanie w edukacji przedszkolnej dla dziecka z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym

Do przedszkola ogólnodostępnego najczęściej trafiają dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Ze względu na to, że na mocy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014r.(Dz. U. 2014, poz. 803) do placówki ogólnodostępnej zgodnie z wolą rodziców może trafić dziecko z upośledzeniem w stopniu umiarkowanym warto pamiętać, że:

„Przedszkola, inne formy wychowania przedszkolnego oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego dziecka, stosownie do jego potrzeb i możliwości, a w przypadku dzieci niepełnosprawnych, w tym dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym - stosownie także do ich możliwości psychofizycznych i komunikacyjnych oraz tempa rozwoju psychofizycznego.”